

Кожухарство

Текст и слике преузети из католога „Стари занати у Србији“

Аутор: Вилма Нишкановић

Медвеђа, 1957. година

Пећ, 1956. година

ОПАКЛИЈЕ СВЕТОГА ИЛИЈЕ

Окренуо ћурак наопако.

(народна мудрост)

Кожухари или ћурчије израђивали су зимске одевне предмете од коже и крзна, као што су ћурак или кожух и грудњак. Обрађивали су кожу и за шубаре, опаклије – до земље дуге капуте, и бунде.

Кожух припада групи зимских одевних предмета. Израђен је од јагњеће или овчије коже с руном, која покрива унутрашњу страну кожуха. Убраја се у најстарије хаљетке, а његова првобитно једноставна израда и приступачан материјал условили су и широку примену код многих народа.

Етимологија појма кожух потиче од речи кожа, што је прасловенска изведеница од речи кожа и чиста је словенска творевина. Старословенска реч кожух егзистира у савременом језику многих словенских народа: у руском, чешком, словачком, пољском и бугарском. И, наравно, српском.

Врста једноставних кожуха употребљавана је у средњовековној Србији. У Студеничком типичу забележено је да су их носили калуђери, а на Минхенском псалтиру, на сцени где је приказано

орање, орач је огрнут огромним кожухом. У Хрисовуљи манастира Светог Стефана у Бањској, задужбини краља Милутина, помињу се у првим деценијама 14. века Кожухарство Вилма Нишкановић Пећ, 1956. година 40 „шавци кожушни и скорњани“. Неколико деценија касније цар Душан пише ћелији светог Саве у Кареји и помиње гуњ и кожух. Почетком 15. века деспот Стефан Лазаревић донео је Закон о рудницима, у чијем се 15. члану говори о кожухарех. И у Банату се већ у 13. веку помињу поједине занатлије, међи њима и крзнари, а у 17. веку, осим у Банату, ћурчије се помињу у доњој Бачкој и Срему. Најстарији типови кожуха с подручја Србије били су беле боје, једноставног кроја и без орнамената, јер су првобитно служили само за заштиту од хладноће. Бојени кожуси почињу да се употребљавају у другој половини, а нарочито крајем 19. века. За исти период карактеристично је богато украшавање читаве површине кожуха, посебно у Војводини, из које је, нешто касније, иста мода пренесена и у пределе јужно од Саве и Дунава.

Ниш, 1952. година

Сваки кожухарски, ћурчијски центар у Србији имао је еснафско удружење кожухара, коме су припадали сви мајстори са својим калфама и шегртима. Еснаф је имао своју заставу и печат с ликом светог Илије, заштитником кожухара. То је уједно била и слава кожухарског еснафа. Верује се да је свети Илија био ћурчија и да су његови кожуси били најбоље штављени. Он није никога упутио и научио свом занату, али је после смрти оставио један кожух у наслеђе кожухарима. Легенда каже да кожух није имао непријатан мирис и да су се кожухари мучили да дођу до штаве и начина штављења како би и њихови кожуси били отпорни и без оног непријатног мириса својственог свим кожусима. То је био разлог што су узели светог Илију за свог заштитника и што је на дан тог свеца њихова слава.

Ниш, 1952. година

Градске и сеоске занатлије, кожухари – ћурчије, коже за прераду набављали су од варошких и сеоских месара – касапа. У својим дућанима припремали су је за кројење. Поступак подразумева стругање кожа од месине, стављање у штав (мешавина воде, соли, мекиња и кукурузног брашна) и двонедељно потапање у каци са штавом. После тога следе сушење, тегљење, шибане танким прutom (чукање) и бојење. Боја је припремана од осушене дудове, орахове, брестове и јабукове печурке. Истуцане у дрвеној ступи, печурке би се Ниш, 1952. година Кожухарство 41 кувале, а дужина кувања зависила је од тога какав тон жели да се добије. Наиме, ако се печурка дуже кува, добија се затвореносмеђа, а ако се краће кува, настаје светлија боја. Скувана боја се процеди и помоћу крпа наноси на кожу, која је причвршћена за тезгу како се не би померала при раду. Влажне коже суше се преко конопца, али се настоји да не буду изложене директној сунчевој светлости. На крају поступка следе кројење, шивење и украшавање одређеним алаткама: ножеви, маказе, игле, напрстак, шаблони за кројење и калупи за шубаре.

Украшавање ове врсте одеће познато је под називом „цифрање“ и посебно је примењивано за улепшавање девојачких и момачких кожуха. Кожуси су пре свега украшавани разнобојном кожом, мушемом, концем, свилом, вуном, финим крзном, имитацијом крзна, огледалцима, шљокицама, „златном“ и „сребрном“ нити, чојом, плишом, хартијом и кожним и металним дугмадима.

Од тако разноврсног материјала мајстори су слагали разнолике орнаменте, и то углавном вегетабилне, мање геометријске и зооморфне, а ретко хералдичке и словне. Цвет је широко заступљен мотив, било појединачно или као детаљ у цветној композицији, а често је компонован и са другим елементима, као што су срце, лозице, кружићи. Распоред композиције и њена позиција на кожуху условили су најразличитије називе за вегетабилне орнаменте на кожусима: црна грана, девојачка и момачка грана, венац, рајска башта, велико срце, фиока,

каланчеви и друго.

Територијално распрострањење кожуха може да се прати у читавој Војводини, Посавини, Мачви, београдској околини, Шумадији, Ваљевској Колубари, Тамнави, Ваљевском Подгору, Рађевини, Јадру, источној Србији (од Дунава па дуж Велике Мораве и Тимока све до Пирота и Врања) и, мада ређе, у околини Бајине Баште, Ужица, Косјерића и Трстеника.

У збиркама Етнографског музеја у Београду најстарији датирани кожуси потичу с краја 19. века, а они новије израде из 80-тих година 20. века. Сви кожуси су припадали сеоској популацији, подједнако су их одевали мушкарци, жене и деца. Они су продукт градских и сеоских занатлија ћурчија, односно кожухара, који су своју робу израђивали по поруџбини или као лагерску робу, без мере, за продајну сезону на пијацама и вашарима.